

L'ETNOGRAFIA: PRODUCTE I PROCÉS AL SERVEI DELS CANVIS

La paraula “etnografia” té, com gran part de les paraules d'avui en dia, unes arrels gregues. La seva etimologia ve del mot “ethnos” i el mot “grafia”, significant així, de manera estricta, “l'escriptura (o descripció) d'una ètnia”. Però la paraula “grafia” també significa dibuix, i com ja es sap popularment, un dibuix sol ser producte d'una imaginació concreta, d'un sentit de l'estètica fixat i una ideologia i percepció pròpia. Per tant, es parteix del fet que una etnografia és confeccionada per una persona o grup de persones que es situen en un determinat espai i mentalitat, així com amb unes vivències i sentiments individuals i/o col·lectius. Aquest significat de l'etnografia és vist com a “producte”, és a dir, el resultat d'aquesta vivència i els posteriors processos de comparació i contextualització, confluint en una teoria i/o teories.

Un cop qualificat l'observador *ergo* redactor de l'etnografia, s'ha de presentar els altres subjectes rellevants d'aquest procés, els informants. Com Joan Pujadas esmenta a *L'etnografia com a mirada de la diversitat social i cultural*, l'etnografia és “un treball de camp que realitza l'antropòleg per tal d'assolir un coneixement d'un tema en un determinat context sociocultural i referit a una època determinada” (Pujadas, 2004). Per tant, es tracta de la convivència amb la comunitat sobre la qual aquest realitzarà l'estudi, una convivència que serà estudiada, analitzada. Aquest altre significat és el “procés”, el treball de camp.

Malinowski partia de la idea que una etnografia s'havia de realitzar de manera objectiva, naturalista, sense condicionar l'entorn estudiat. Aquesta idea del considerat “pare de l'etnografia”, a banda de ser una idea idíl·lica —el fet de penetrar en un món diferent ja implica una “intromissió” dins la realitat quotidiana dels estudiats—, va ser rebutjada per autors posteriors, entre els quals l'antropòleg català Lluís Mallart, que a *Sóc fill dels evuzok: La vida d'un antropòleg al Camerun* defineix l'etnografia com a “l'art de saber conviure amb un poble”. Mallart, a favor de la consideració que no hi ha unes fronteres nítides de l'etnografia, creu que és indispensable la dimensió subjectiva ja que els pobles estudiats no són simples objectes de laboratori, sinó un altre grup amb una realitat social diferent, amb el qual ha de néixer “una relació humana sincera” perquè el treball sigui etnogràficament vàlid. Es tracta d'anar-se empapant de la vida

quotidiana, formant part d'aquesta sempre amb respecte i amb la intenció d'escoltar i també de ser escoltat.

En quant al *feedback* en l'escolta, no ens hem d'oblidar que el propi antropòleg alguns cops ha hagut de fer d'informant ja que l'interès per les cultures alienes no és un camp exclusiu dels antropòlegs sinó que la curiositat forma part de la condició humana; aquest és el cas de Laura Bohannan a *Shakespeare en la selva*, on aquesta agafa el rol d'informant quan davant el grup que estudia, els tiv —grup de l'Àfrica Occidental— parla sobre les estructures familiars i religioses de la seva societat, davant la perplexitat d'aquests.

Aquesta idea de formar part del món que estudies és la tesi dominant de l'antropologia avui dia, ja que el que es transmet en l'educació és el mateix que la Dra Margareta en l'activitat interactiva *Els mons del laberint* propugna “si voleu conèixer el món, heu d'anar a trobar-lo. Per poder entendre el món, n'heu de formar part”. Aquesta afirmació seria compartida per Mallart i molts etnògrafs més. De fet, és habitual trobar antropòlegs immersos en una antropologia implicada, és a dir, la conversió de l'experiència etnogràfica de l'observació a una acció social a la qual ells mateixos donen suport o que inclús creen. Aquest seria el cas de l'Ariadna Kaplan, antropòloga catalana que es va posicionar en contra de la mutilació genital femenina, com a protesta a aquest acte realitzat a les noies d'algunes societats.

Aquí entraria el debat de, fins a quin punt has d'involucrar-te en la situació que estàs vivint i a partir de quin punt pots fer una denúncia sobre alguns fets que com a etnògraf, observes per tal de realitzar-hi una teoria lliure de subjectivitats i inclús alteracions.

Tornant a la idea utòpica de Malinowski, aquest volia evitar el condicionament del treball de camp a partir del punt de vista personal, però no ens hem d'oblidar que cadascú porta “unes ulleres de mirar el món”, una visió conformada d'uns paràmetres establerts a partir de la societat en la que ha viscut i els propis valors dels que disposa. Tots tenim uns marcs culturals que ens fan interpretar les coses d'una determinada manera, fins i tot dins un grup cultural, ja que aquesta interpretació conflueix de la idea de qui soc jo. Així com la visió pot canviar a través de les ulleres que es porten, totes les societats tenen la seva coherència i un funcionament vàlid amb la seva pròpia òptica.

Una altra idea principal en el procés de l'etnografia és l'espai de reflexió i exposició que se li dona als informants en el cas d'una entrevista etnogràfica, essencial també per a poder compaginar de manera més accentuada alguns aspectes. Així com s'esmenta en l'activitat interactiva de *Els mons del laberint*, les respostes depenen de les preguntes formulades. S'ha de tenir en compte la intenció d'aquestes preguntes, els prejudicis en aquestes, etc. Es tracta també d'un criteri en l'hora d'entrevistar un determinat individu o grup etnogràfic: en l'hora de limitar la seva resposta a una afirmació o negació, en donar peu a una resposta extensiva o no, etc.

Cal assenyalar que els supòsits de l'etnografia han anat canviant durant el temps, responen a unes realitats i paradigmes que s'han anat modificant d'acord amb la realitat històrica. Com esmenta Pujadas, "tant la descripció etnogràfica com la reflexió teòrica i interpretativa sobre la condició humana (...) són resultat d'un llarg procés multiseccular que constitueix, en sí mateix, una tradició cultural". Els inicis d'aquest recull i composició de premisses són trobats, segons Àngel Palerm en *Historia de la etnologia*. *Los precursores* en els clàssics grecoromans, seguits dels viatgers i comerciants medievals, els cronistes d'Índies o "missioners i funcionaris de l'era de la colonització" i finalment els utòpics i rebels de l'era de les revolucions.

Aquests models assenyalats en el paràgraf anterior no només es diferencien en la cronologia, sinó en la seva política econòmica, social i cultural. Amb el grup clàssic entre els quals es destaca Heròdot, Plató, i Cèsar, ja ens trobem una intenció gràfica diferent. En el denominat pare de la Història abunden les definicions sobre la vida, els costums i la societat dels pobles que va conèixer (descripció); el filòsof atenès tenia la intenció de discutir sobre els orígens de la societat humana i de l'estat, en relació a la divisió social del treball (anàlisi); l'emperador romà, en canvi, propugnava una visió de dubtable veracitat històrica, degut als propòsits polítics amb els quals escrivia (propaganda). Si partim de la gran diferència d'intencions entre aquests tres escriptors, que ja es troben agrupats en una sola categoria, ja es poden imaginar les divisions polítiques i ideològiques dels altres autors excel·lentment recollits en el llibre de Palerm.

A partir d'aquesta comparació, ens formulem una pregunta bàsica: quins criteris ha de recollir una bona etnografia? Mitjançant una resposta en clau postmodernista, es pot afirmar que no hi ha una etnografia amb una perfecció absoluta, ja que, la veritat recollida pels etnògrafs és vista per aquesta escola clàssica com un punt de vista propi que correspon a una veritat individual. Com Marc Augé esmenta a *El viajero subterráneo: un etnólogo en el metro*, “el etnólogo, como cualquier otro, sabe que no hay un universo social indiferenciado y que los valores, en no mayor medida que las demás cosas, no se comparten igualmente” (Augé, 2009). Per tant, el debat de quina seria l'acreditació per una etnografia totalment “bona”, des del punt de vista de tothom que la llegís, no es tancarà mai, ja que, com bé diu l'expressió “ni tot és blanc, ni tot és negre” i amb la qüestió literària i/o científica, cadascú té els seus miraments i predileccions. Per acabar aquest punt de la qüestió m'agradaria esmentar una darrera opinió: en un món totalment polititzat, com no hem de deixar que les influències sobre l'autoria, la temàtica i inclús la forma d'escriure no ens estiri cap a seguir llegint o ens faci deixar el llibre o tancar el pdf?

De fet, Hammersley i Atkinson, en el capítol *¿Qué es la etnografía?*, comencen reflexionant sobre aquesta mateixa qüestió. Els autors esmenten que ens trobem amb “certa divergència de l'adequada natura de la investigació qualitativa i els seus propòsits” (Hammersley i Atkinson, 2001).

Així com s'ha postulat abans i referent a aquests dos autors esmentats darrerament, l'etnografia té una particularitat que no se li pot treure: la metodologia qualitativa. L'ús d'aquesta metodologia “és deguda en part a la desil·lusió provocada pels mètodes quantitatius que, durant molt temps, van dominar quasi per complet les ciències socials, aplicant-los a la majoria de les investigacions socials” (Hammersley i Atkinson, 2001). La cita també lliga amb la crisi de la raó i la ciència que va caracteritzar el postmodernisme, com “el saber científic és una classe de discurs” (Lyotard, 2004). De fet, aquest mateix autor assegura que una ciència que no ha estat legitimada no és una ciència autèntica descendint al rang més baix. D'aquesta darrera cita s'extreu la tesi propugnada al llarg del treball, com la ideologia i els paradigmes evolucionen.

En definitiva, la història ha canviat ja que la humanitat s'ha transformat. L'evolució —entesa no com el creixement lineal i successiu cap a la millora— de la societat és una adaptació a nous models propugnats per un grup privilegiat, uns models simbòlics també acceptats i compartits per la resta dels individus. No som els mateixos avui que demà, no podríem fer el mateix registre etnogràfic d'una societat passat un temps, així com tampoc la interpretaríem nosaltres de la mateixa manera. Com esmentava el filòsof Heràclit, “Πάντα ῥεῖ”, tot flueix, i així com un no podrà banyar-se dos cops a la mateixa aigua, un no podrà interpretar els mateixos successos i estructures de la mateixa forma —tot i que ho intentés tampoc ho aconseguiria, ja que aquests *modus vivendi* i *modus operandi* prescriuen—. Fins i tot la meva mateixa idea de què és l'etnografia també pot anar canviant, però ara per ara, després d'haver-me endinsat dins aquestes vivències alienes i conceptes claus, entenc l'etnografia com a producte i procés al servei dels canvis.

BIBLIOGRAFIA:

Augé, Marc. El viajero subterráneo. Un etnólogo en el metro. 2a ed. Barcelona: GEDISA; 2009. 128 p.

Bohannon, Laura. Shakespeare en la selva. Natural History. 1996. 75:28-33.

Hammersley, Martyn; Atkinson, Paul. ¿Qué es la etnografía?. A: Etnografía: métodos de investigación. Barcelona: Ed. Paidós. 1994. p. 15-37.

Lyotard, Jean-François. La condición postmoderna. 8a ed. Madrid: Ediciones Cátedra. 2004. 120 p.

Mallart, Lluís. Soc fill dels evuzok: la vida d'un antropòleg al Camerun. 2a ed. Barcelona: Edicions La Campana. 1998. 302 p.

Palerm, Àngel. Historia de la etnología. Los precursores. 3a ed. México: Universidad Iberoamericana, A.C. 2006. 298 p.

Ardèvol, Elisenda; Bayre, Francesca; Lanzeni, Débora. El camí *zen* de l'etnografia: els mons del laberint. Etnografia [recurs d'aprenentatge] [consultat 4 de març de 2022]. Disponible a: http://materials.cv.uoc.edu/cdocent/PID_00232137/